

Intelektualusis paveldas visuomenės raidoje: Vinco Čepinskio sampratos apie mokslo paskirtį

ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

romualdas.juzefovicius@lkti.lt

ORCID: 0000-0003-2415-279X

Remiantis tarpukario metais spaudoje viešintais tektais ir rankraštiniais šaltiniais, šiame straipsnyje siekiama išnagrinėti ir įvertinti svarbiausias Lietuvos fiziko, pedagogo, visuomenės veikėjo ir publicisto Vinco Čepinskio koncepcijas mokslo paskirties visuomenės raidoje klausimais, jo dalyvavimo to meto akademiniam diskurse ypatumus, kurie šių dienų mokslinėje literatūroje dar nėra specialiai išnagrinėti. Jis domėjosi ir rašė ne tik mokslo istorijos klausimais, nagrinėjo ir kai kurias teorines mokslo sklaidos ir poveikio visuomenės raidoje problemas. V. Čepinskis, kaip byloja jo viešinti tekstai, pabrėžė mokslo savybę prognozuoti ateitį ir paveikti visuomenės gyvenimą, kėlė tarpdisciplininės mokslų sintezės svarbos problemas, analizavo mokslo, religijos ir visuomenės sąveikų, mokslo atsakomybės ir naujų iššūkių modernėjančiai visuomenei klausimus. Ši tematika yra svarbi Lietuvos mokslotyros raidos dalis ir sietina su tuo XX a. 3-ojo dešimtmečio Vakarų Europos ir JAV mokslo sociologijos darbų kryptingumu, kurio dėmesio centre buvo ne tik socialiniai ryšiai tarp mokslo žinių kūrėjų, bet ir mokslo vaidmens civilizacijoje nustatymas.

Esminiai žodžiai: Vincas Čepinskis, mokslotyra, mokslo sociologija, visuomenės edukacija, Lietuvos Respublika.

Įvadas

Profesorius Vincas Čepinskis (1871–1940) – žinomas nepriklausomos Lietuvos fizikas, pedagogas, visuomenės veikėjas, publicistas. Nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo istorijos prasme pabrėžtina tai, kad 1920–1922 m. jis buvo Kaune įsteigtų Aukštųjų kursų lektorius, 1922–1936 m. Lietuvos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, Fizikos, vėliau Fizikinės chemijos katedros vedėjas. 1922–1923 m. ir 1928–1929 m. V. Čepinskis

buvo Lietuvos universiteto prorektorius, 1923–1924 m. ir 1929–1933 m. – rektorius. Svarbūs duomenys apie jo akademinę ir visuomeninę veiklą, indėlį į universitetinių studijų plėtrą buvo viešinti biografinėje Zenono Mačionio ir Jono Čepinskio parengtoje knygoje¹, taip pat nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo istorijai skirtose Česlovo Mančinsko, Audronės Veilentienės,

1 Mačionis, Zenonas, Čepinskis Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslas, 1992.

Antano Kulakausko monografijose². Vertėtų paminėti, kad Ieva Šenavičienė savo knygoje apie fizikos raidą tarpukario Lietuvoje³ ne tik apibūdino jo reikšmingą organizacinį darbą, bet ir svarbų profesoriaus V. Čepinskio indėlį skatinant studijų ir tyrimų tarptautiškumą, mokslinius ryšius, kurie šalia kitų akademinio darbo sričių, formavo modernius nacionalinio universiteto pagrindus.

Istorinėje literatūroje apie aukštojo mokslo istoriją pagrįstai nurodoma ir svarbi profesūros mokslo populiarinimo visuomenėje raiška, kurioje aktyviai dalyvavo ir V. Čepinskis. Profesorius tarpukario metais bendradarbiavo ir rašė straipsnius „Kultūros“, „Židinio“ ir kituose žurnaluose, skaitė viešas paskaitas.

Vertėtų paminėti, kad jis domėjosi ir rašė mokslo istorijos ir taikomaisiais mokslo klausimais, taip pat nagrinėjo ir kai kurias teorines mokslo sklaidos ir poveikio visuomenės raidoje problemas. Todėl pagrįstai šie V. Čepinskio darbai yra paminėti ir kai kuriuose skelbtuose Lietuvos filosofijos istorijos tekstuose⁴, Kęstučio Masiulio monografijoje Lietuvos mokslo filosofijos tematika⁵.

Šio straipsnio tikslas – remiantis tarpukario metais spaudoje viešintais teksta ir rankraštiniais šaltiniais, atskleisti svarbiausias profesoriaus Vinco Čepinskio koncepcijas mokslo paskirties visuomenės raidoje klausimais. Tuo tikslu siekiama išnagrinėti mokslo pasiekimų vertinimus jo publicistikoje ir visuomenės šviečiamojame veikloje, nustatyti jo dalyvavimo to meto viešajame akademiname diskurse ypatumus. Šie aspektai šių dienų mokslinėje literatūroje dar nėra specialiai išnagrinėti, tuo apibrėžtinus šio straipsnio naujumas. Rengiant tekstą yra taikomi analizės ir apibendrinimo metodai.

Teorine prasme, šalia jau minėtų filosofijos leidinių, šiai temai analizuoti yra aktualūs mokslo sociologų darbai, kuriuose yra nagrinėtos XX a. pirmosios pusės Vakarų Europos ir JAV mokslo raidos civilizacijoje kryptys, taip pat mokslo sociologijos intencijos Lietuvoje⁶.

Pasaulėžiūros pozicijų ir akademinės veiklos sąsajos

Lietuvos filosofijos istorikai jau atkreipė dėmesį į tai, kad V. Čepinskio pasaulėžiūrai būdingas gamtamokslinis empirizmas. Gamtos ir visuomenės reiškinius jis interpretavo kaip istoriškai besivystančius, laikėsi nuomonės, kad pažanga yra objektyvus tikrovės procesas, kurio kaip vienas svarbiausių matų – žmogaus gerovė. Pažangos

2 Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996; Veilentienė, Audronė. *Kauno technologijos universiteto istorijos kelias*, Kaunas, Kauno technologijos universitetas, 2022; Kulakauskas, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.

3 Šenavičienė, Ieva. *Fizikos raida Lietuvoje 1920–1940*. Vilnius: Mokslas, 1982, p. 81–82.

4 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 61–65.

5 Masiulis, Kęstutis. *Moderniojo mokslinio pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje. Fizikos ir mate-*

matikos filosofinės problemos 1920–1940. Vilnius: Academia, 1992, p. 32–38.

6 Dagytė, Ina. Mokslo sociologijos istorinė retrospektyva ir jos ataudai Lietuvoje. *Iš Lietuvos sociologijos istorijos*. 2 kn., Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1999 ir kt.

stimulų vaidmuo, V. Čepinskio teigimu, tenka ne tik materialioms aplinkybėms, bet ir dvasiniams veiksniams – sąmonei ir moralei⁷. Šios vertybinės sampratos buvo siejamos su akademinio gyvenimo turiniu, tapo svarbia jo pedagoginio ir administracinio darbo dalimi. Kita vertus, kai kurios jo pasaulėvaizdžio pozicijos per visą jo pedagoginės veiklos ir publicistinės raiškos laikotarpį buvo tikslinamos bei veikiamos teorinio diskurso aplinkos.

Kalbėdamas apie Kaune įsteigto nacionalinio universiteto uždavinius, jis akcentavo studentų ir dėstytojų asmeninę atsakomybę, siekiant žinių ir jų panaudojimo, pabrėžė tolerancijos, socialinių santykių ir nuomonių sklaidos laisvės puoselėjimą akademiniėje bendruomenėje.

Manytina, kad V. Čepinskio pozicijos jau tuo metu buvo artimos šių dienų demokratinių visuomenių akademinės etikos principams, kurie apibūdinami kaip visuma visuotinai pripažintų vertybių, užtikrinančių mokslo ir studijų proceso sąžiningumą ir teisingumą, šiame procese dalyvaujančių asmenų lygybę, mokslo ir studijų darbų vertinimo nešališkumą, pasitikėjimą, pagarbą ir kt. Verta paminėti ir tai, kad ir šiuo metu diskutuojamos strateginės mokslo ir studijų plėtros problemos, kurios apima ne tik akademinės visuomenės vidinius, bet ir sąveikas su visuomene, gamtine aplinka klausimus, buvo V. Čepinskio intelektualios kūrybos ir organizacinės veiklos akiratyje nuo nepriklausomos Lietuvos akademinės bendruomenės formavimosi pradžios. Tai buvo

nuosekliai akcentuojama jo pranešimuose ir paskaitose universitetinėje aplinkoje.

Profesorius pabrėžė mokslo žiniomis pagrįsto mąstymo ugdymo svarbą universitete, tokių studijų skatinimo, jo teigimu, kryptingai siekta Vakarų Europos universitetuose, todėl šią prasme buvo aktualizuojama ir tarptautinė studentų ugdymo patirtis, esminių principų įdiegimas studijose, keliama studentų įtraukimo į mokslinius tyrimus ir kūrybinį darbą klausimai. Išskirtinai V. Čepinskis universiteto bendruomenėje akcentavo dalyvavimo visuomenės šviečiamojoje veikloje reikšmę, pabrėžė visuomeninę misiją⁸.

Nuo pat universiteto įkūrimo mokslo populiarinimas tapo svarbiu profesūros ir dėstytojų veiklos baru, jo iniciatoriumi Fizikos katedroje buvo profesorius V. Čepinskis, kuris mokslo populiarinimui teikė didžiulę reikšmę. Mokslininkas paskelbė straipsnių naujosios fizikos ir fizikinės chemijos temomis⁹, taip pat iš anglų kalbos išvertė J. W. N. Sullivano mokslo populiarinimo knygą „Mokslas: nauja apžvalga“, kurią 1937 m. išleido Spaudos fondas. Šio leidinio pratarinėje V. Čepinskis pristatydamas jo paskirtį ir turinį rašė, kad „placioji visuomenė turi labai menką supratimą apie gyvosios ir negyvosios gamtos jėgas, be kurių neįmanomas būtiniausių žmogaus gyvenimo reikalų patenkinimas. Nuo žmogaus sugebėjimo tomis jėgomis naudotis pareina jo visuomeninio gyvenimo struktūra, o tasai sugebėjimas pareina nuo mokslinio gamtos gyvenimo pažinimo

7 Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 61.

8 Čepinskis, Vincas. *Universiteto uždaviniai. Universiteto rektoriaus kalba*, Kaunas, 1923, p. 1–14.

9 Šenavičienė, Ieva. *Fizikos raida Lietuvoje 1920–1940*. Vilnius: Mokslas, 1982, p. 82.

laipsnio¹⁰. Knygoje siekiama supažindinti visuomenę jai suprantama kalba su naujais mokslo laimėjimais, jos turinį sudaro naujų mokslo žinių ir teorijų apie Žemę, gravitaciją, materiją, radiaciją, gyvybės įvairovės ypatumus pristatymas.

Verta paminėti, kad Fizikos katedros darbuotojai ne tik rašė populiarinimo straipsnius vertė užsienio autorių leidinius visuomenei, bet ir skaitė visuomenei paskaitas: viešas, taip pat matematikos ir fizikos mokytojų kursuose, per radiją ir pan. Daugiausia vietos fizikos mokslo populiarinimui skyrė pagrindiniai gamtos ir artimų jai mokslų žurnalai „Kosmos“ ir „Gamta“, kuriuose straipsnius kaip ir kiti fizikai publikavo V. Čepinskis. Šių ir kitų leidinių straipsniuose buvo atspindimos naujausios to meto fizikos mokslo teorijos ir diskusijos, atradimai, buvo rašoma apie naujausią fizikos sritį – kvantinę mechaniką, diskutuojama apie reliatyvumo teorijos teiginius ir kt.¹¹.

Moderniosios fizikos idėjų plitimas aklino V. Čepinskį jas vertinti, interpretuoti, jis stengėsi derinti akivaizdžius klasikinės fizikos modelius su naujais rezultatais ir teoriniais objektais, bet, kaip pastebėjo Kęstutis Masiulis, „sunkiai priėmė matematinį abstrahavimąsi ir tik naujosios fizikos tapsmo spaudžiamas, keitė savo pažiūras“. Iki pat 3-ojo dešimtmečio pabaigos „šiai naujai filosofavimo nevengiančio V. Čepinskio darbuose kvantų teorija atspindėjo daugiau savo fizikiniu negu filosofiniu turiniu. Akivaizdžiai klasikinės fizikos pasaulėvaizdžiui prieštaraujantys kvantų

teorijos ingredientai buvo atmetami ir net kritikuojami“¹².

Kita vertus, fizikos naujovių elementai jau buvo įtraukiami į V. Čepinskio studijoms skirtus fizikos paskaitų tekstus, taip pat skatino plėsti ir visą mąstymo akiratį. „Jau nebekritikuojama kvantinės teorijos nuostata matematiškai tiksliai aprašyti, pradedama ir spaudoje propaguoti fizikos objektą kaip matavimams prieinamą realybę, atsisako akivaizdumo principo, bet išlieka stiprus vyresnės kartos mokslininkams būdingas ir klasikinės fizikos poveikis“¹³.

Mokslo naujovių interpretacijas skatinančioje akademinėje aplinkoje ir viešojoje spaudoje pradėtos kai kurios diskusijos bendresniais mokslų raidos, mokslui kylančių uždavinių ir iššūkių, mokslo poveikio pasaulėžiūrai klausimais. Pavyzdžiui, V. Čepinskis diskutavo su Paulium Slavėnu, Antanu Žvironu ir kitais autoriais mokslo krizės klausimais, kurie atspindėjo ir bendrą Vakarų šalių mokslininkų nerimą dėl tolesnės fizikos raidos perspektyvos¹⁴.

Akademines diskusijas apie mokslo raidos ir jo vertinimo problemas pradėję straipsniai ir pranešimai pradėti publikuoti ir Lietuvos inteligentijai skirtuose kultūros žurnaluose. Tai vertintina kaip nuosekli, kryptinga ir dėsninga Kauno profesūros viešosios komunikacijos tendencija, pagrįstai teigiama, kad XX a. Vakarų Europoje

10 Sullivan J.W.N. *Mokslas: nauja apžvalga*. Kaunas: Spaudos fondas, 1937, p. 5.

11 Šenavičienė, Ieva. *Fizikos raida Lietuvoje 1920–1940*. Vilnius: Mokslas, 1982, p. 83.

12 Masiulis, Kęstutis. *Moderniojo mokslinio pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje. Fizikos ir matematikos filosofinės problemos 1920–1940*. Vilnius: Academia, 1992, p. 33.

13 Ten pat, p. 36.

14 Šenavičienė, Ieva. *Fizikos raida Lietuvoje 1920–1940*. Vilnius: Mokslas, 1982, p. 84.

naujos mokslo idėjos sparčiai keitė ne tik technologijas, materialinį gyvenimą, bet vis labiau veikė pasaulėžiūrą, stiprino tiesioginės mokslo, kultūros ir visuomenės sąveikos formas.

V. Čepinskio amžininkas ir kolega profesorius Antanas Žvironas rašė, kad profesorius siekė mokslo populiarinimą kuo glaudžiau susieti su visuomenės gyvenimo aktualijomis, pabrėžė jo pasaulėžiūros turiningumą, humaniškumą, toleranciją ir kitas vertybines nuostatas¹⁵.

V. Čepinskis savo pasisakymuose nurodė, kad universiteto uždavinys yra ne tik rengti kvalifikuotą inteligentiją, bet ir prisidėti prie Lietuvos kultūros plėtojimo, pabrėžė mokslo naujovių sklaidos svarbą ir naudą visuomenei¹⁶.

Mokslo žinių sklaida, kaip teigė V. Čepinskis, yra itin svarbi žmogaus auklėjamoji priemonė, „kultūringo žmogaus ugdymas yra negalimas be mokslo žiniomis pagrįsto pasaulio suvokimo“¹⁷. Pranešimuose jis siūlė stiprinti humanitarinių ir gamtos disciplinų ryšius, nes tai svarbu visų pirma inteligentijos ugdymui universitete ir turėtų geriau įtvirtinti vertybines pozicijas. Tarpdalykinius ryšius universitetinių studijų procese, profesoriaus nuomone, galėjo sustiprinti platesnis mokslo istorijos tematikos įtraukimas. Mokslo istorijos aspektai buvo integrali paties V. Čepinskio dėstomų

kursų dalis, buvo tiesiogiai siejama su konkretių programų dalių struktūra.

Pavyzdžiui, eksperimentinės fizikos programoje ir publikuotoje fizikos paskaitų priemonės skyriuje „Dinamika“ aptariamos žinios apie dinamikos tyrinėjimų pradžią, italų fiziko, mechanikos ir astronomijos tyrėjo Galilėjaus Galilėjo (1564–1642) pasiekimai, dinamikos vertinimų pradžia, tolesnė teorijų raida. Tokių mokslo istorijos žinių buvo pateikiama ir kitose šios programos dalyse, štai skyriuje „Optika“ kalbama apie anglų fiziko ir matematiko, klasikinės fizikos pradininko Izaoko Newtono (Newton, 1643–1727) eksperimentus, kurių metu buvo išskaidomi baltos šviesos spinduliai optiniuose prietaisuose ir kt.¹⁸

Mokslo svarbos vertinimai publicistikoje ir visuomenės šviečiamojame raiškoje

Apie V. Čepinskio publicistinę ir viešąją šviečiamąją veiklą byloja jo publikacijos tarpukario spaudoje, rankraštiniai šaltiniai, taip pat ir jo amžininkų atsiminimai. Savo filosofines, mokslotyros koncepcijas visuomenei jis propagavo liberalios demokratinės krypties žurnale „Kultūra“, o vėliau ir kituose spaudiniuose, net ir katalikų pasaulėžiūros inteligentijos žurnale „Židinys“, kuris diskusijoms pagyvinti spausdino ir priešingos pakraipos autorių darbus. Tuo metu atskiromis knygelėmis buvo leidžiami ir kai kurie V. Čepinskio vieši pranešimai ir paskaitos.

15 Žvironas, Antanas. Profesorius Vincas Čepinskis. *Kultūra*, 1931, Nr. 5, p. 266.

16 VDU rektoriaus kalba valstybiniame teatre iškilmingame universiteto tarybos posėdyje 1932 m. vasario 16 d. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius*, (toliau LMABRS), F231-29, l. 1-6.

17 Čepinskis, Vincas. Gamtos mokslų auklėjamoji reikšmė. Pranešimo tezės. 1934. LMABRS, F231-61, l. 1-28.

18 Čepinskis, Vincas. Eksperimentinės fizikos kurso programa. Rankraštis, 1926. . LMABRS, F231-32, l. 1-18; Čepinskis, Vincas. *Fizikos paskaitos. I skyrius*. Kaunas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija, 1923, p. 12–20.

1923 m. paskelbtame straipsnyje „Mokslas“¹⁹ jis ne tik akcentavo antikos filosofų indėlį ir mokslo istorijos ištakas, mokslo raidos patirtis, bet ir suformavo mokslotyrines nuostatas, kurias vėliau plėtojo kituose darbuose. Mokslas apibrėžiamas „kaip visos žmonijos sistematizuota ir užrašyta žinyba, kaip stebėjimo, eksperimento ir mąstymo būdu gautų žinių sistema“. V. Čepinskis pabrėžė mokslo savybę prognozuoti ateitį ir paveikti visuomenės gyvenimą, tuo pradėjęs analizuoti ir mokslo vaidmens visuomenės raidoje aspektus.

Autorius savo straipsnyje trumpai aptarė fizikos, chemijos, biologijos ir kai kurių kitų atskirų mokslų pasiekimų praktinę reikšmę, taip pat apibūdino mokslo bendruosius ypatumus, nurodydamas mokslininkų bendradarbiavimo, tarptautiškumo, mokslo ir visuomenės gyvenimo tikslų sąsajų svarbą. Mokslas nekelia galutinių tikslų visuomenei veikti, tačiau tik mokslas, kaip rašė autorius, „gali nurodyti ir nušviesti takus ir kelius individų ir visuomenės iškeltiems tikslams pasiekti“²⁰.

V. Čepinskis chemijos ir fizikos mokslo naujoves ir naujų teorijų ir interpretacijų atsiradimą vertino kaip dėsningą mokslininkų kūrybos raidos reiškinių, kuris suteikia galimybę suvokti ir stengtis sąžiningai kontroliuoti pasaulio procesus²¹.

Kita vertus, mokslinėje literatūroje pagrįstai nurodoma tai, kad filosofinės ir visuomeninės V. Čepinskio pažiūros nebuvo nuoseklios, ypač tuomet, kuomet rašė ir kalbėjo apie religijos ir mokslo sąveikas.

Pabrėžtina, kad jis akcentavo mokslo ir religijos sintezės aktualumą, argumentavo tai iš esmės tuo, kad „abi šios dvasinės veiklos sritys yra žmogaus proto kūriniai ir jų šaknys yra tos pačios, viena kitą papildo, o prieštaravimai skatina religijos ir mokslo raidą“²². V. Čepinskio mintys mokslo ir religijos sąveikų klausimais plačiau buvo paviešintos 1928 m. išleidus leidinuką „Religija ir mokslas“, kuris parengtas pranešimo, skaityto Lietuvos universitete studentų „Varpo“ draugijos kvietimu, pagrindu. Ten rašoma apie mokslo ir religijos raidos ypatumus ir jų doktrinų tobulėjimo svarbą, istorijos raidoje kylančius religijos ir mokslo konfliktus²³.

Pabrėžtina, kad čia Dievas suprantamas panteistiškai, kaip „didžioji realybė“, o religijos atsiradimas siejamas su istorinėmis žmogaus egzistavimo sąlygomis. Pripažįstamas religijos ir mokslo prieštaravimas, tačiau laikomasi nuomonės, kad „jis nėra absoliutus ir abi šios sritys papildo viena kitą“²⁴.

Kritiškai šias V. Čepinskio sampratas „Židinio“ žurnalo publikacijoje įvertino matematikas, teologas ir filosofas, profesorius Aleksandras Jakštas (Dambrauskas), tuo paskatindamas viešą diskusiją spaudoje. A. Jakštas pabrėžė skirtingas religijos ir mokslo ištakas ir raiškos būdus, nes, jo teigimu, „religija ir mokslas veikia atskirose plotmėse“, o „noras apvalyti religiją nuo dogmų yra tokia pati utopija,

19 Čepinskis, Vincas. Mokslas. *Kultūra*, 1923, Nr. 1, p. 5–16.

20 Ten pat, p. 15.

21 Čepinskis, Vincas. Materija ir energija. *Kosmos*, 1930, Nr. 8, p. 247–264.

22 Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 62.

23 Čepinskis, Vincas. *Religija ir mokslas*. Kaunas, 1928.

24 Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 62.

kaip noras apvalyti chemiją nuo chemijos formulų²⁵. Taip pat šiame straipsnyje kritikuojami V. Čepinskio teiginiai, kurie siejami su darvinizmo apraiškomis, taip pat bendrieji evoliucijos teorijos teiginiai apie žmogaus kilmę ir gyvybės formų kaitą, nurodo naujas mokslo intencijas ir pastebimą šių teorijų kritiką kai kuriose Vakarų šalyse. A. Jakšto nuomone, V. Čepinskis neatskleidė ir pačios religijos esmės, tai yra žmogaus santykio su Dievu pagrindų²⁶.

Atsakydamas į A. Jakšto priekaištus, V. Čepinskis taip pat „Židinio“ žurnale paskelbė straipsnį, kuriame kritiškai įvertino jo nuostatą, kad religija ir mokslas yra atskiros ir nesuderinamos sritys, nurodydamas jų bendrą tikslą, t. y. siekį pažinti „didelę realybę“. Tekste V. Čepinskis remiasi fiziku ir filosofu Ernstu Machu ir kitais mokslininkais, kurie domėjosi mokslo ir religijos santykių problematika, šių ryšių svarba visuomenei. Nors evoliucijos teorija buvo priimtina daugeliui to meto mokslininkų, V. Čepinskis pripažįsta, kad kai kurie teiginiai tikrai yra diskutuoti ir tobulintini²⁷.

Vieša V. Čepinskio diskusija spaudoje religijos ir mokslo sanglaudų ir jų ypatumų klausimais nebuvo atsitiktinė. Jau XX a. 3-ojo dešimtmečio Lietuvos mokslo visuomenėje reikėsi dvi visiškai priešingos nuomonės tuo klausimu: kai kurie intelektualai propagavo gamtamokslinę laisvamanybę (pavyzdžiui, Jonas Kairiūkštis, vėliau ir Antanas Žvironas), o kiti kėlė mokslo ir religijos harmonijos idėjas (pavyzdžiui, Pranas Dovydaitis,

Juozas Eretas). Neformalios ir viešos diskusijos tarp šių srovių atstovų aktyvėjo, skatino telktis bendraminčius. Tuo aiškintinas Vinco Čepinskio ir kai kurių kitų inteligentų dalyvavimas steigiant laisvamaniškai orientuotą filosofinę draugiją. Tai galima vertinti kaip tam tikrą oponavimą aktyviai konfesinės inteligentijos veiklai, intelektualiai kūrybai to meto kultūroje ir švietime.

Mokslininkų aplinkoje buvo sumanyta steigti liberalios idėjinės krypties organizaciją, o 1922 m. kovo 13 dieną pateiktas *Laisvosios filosofinės draugijos* steigėjų Mykolo Durio, Jono Kairiūkščio, Antano Maliukevičiaus, Antano Purėno ir Vinco Čepinskio prašymas²⁸12 įregistruoti šią organizaciją. Vinco Čepinskio ir kitų steigėjų parengtuose Laisvosios filosofinės draugijos įstatuose buvo suformuluotas svarbiausias šios organizacijos tikslas – „jungti lietuvius inteligentus, kurie nori tobulinti savo mokslinį pasaulėvaizdį, taip pat kurti labiausiai atitinkamą mūsų laikų gamtamokslui pasaulėžiūrą“. Įstatuose numatyta tirti lietuvių psichologiją, papročius, mitologiją ir kt., spausdinti bei platinti knygas, kitus spaudinius²⁹.

Minėtos organizacijos nariai bendradarbiavo ir su Šiauliuose kooperatiniais pagrindais įkurta *Kultūros bendrove*, kuri telkė kairuoliškos ir liberaliosios pasaulėžiūros inteligentus visuomenei šviesti, pradėjo aktyvią leidybinę veiklą³⁰.

25 Jakštas, Aleksandras. Religija ir mokslas. *Židinys*. T. 8, Nr. 11, p. 312.

26 Ten pat, p. 315.

27 Čepinskis, Vincas. Religija ir mokslas. *Židinys*. 1929, T.9, Nr. 1, p. 46, 50.

28 Laisvosios filosofinės draugijos steigėjų prašymas, 1922 03 13. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA)*, f. 402, ap. 4, b. 174, l. 2.

29 Laisvosios filosofinės draugijos įstatai. *LMABRS*, f. 402, ap. 4, b. 174, l. 2.

30 Gaigalaitė Aldona „Kultūros“ bendrovės veikla Lietuvoje. *Iš lietuvių kultūros istorijos*. T. 3, Vilnius, 1961, p. 244–256.

Mažai rasta informacijos apie *Laisvosios filosofinės draugijos* veiklą. Šios organizacijos teorinės pozicijos, tiksliau jų prieštaringumas, iš dalies sietinos su jos steigėjo Vinco Čepinskio idėjinėmis nuostatomis, jo teiginiais mokslinėje aplinkoje ir spaudoje.

Nors J. Kairiūkščio ir kitų inteligentų nuostatos apie mokslo žinių reikšmę paneigiant tradicinius religijos teiginius tapo pradinio minėtos draugijos kūrimo pagrindu, tačiau jos pirmininkas V. Čepinskis nelaikytinas idėjinio tokios krypties lyderiu, o gal greičiau vis daugiau besireiškiančiu dviejų polemizuojančių stovyklų tarpininku, diskusijos skatintoju. Pagrįstai, manytina, pastebi Kęstutis Masiulis, kad V. Čepinskio laisvamanybė buvo panteistiška ir tuo ji skyrėsi nuo tipiškios pozityvistinės religijos kritikos³¹. Iš tiesų Dievas kai kuriose jo interpretacijose sutapatinamas su gamta ir vis aiškiau skelbiamas religijos ir mokslo principų neprieštaringumas. Tai konceptualiaja prasme V. Čepinskį net suartino su Aleksandro Dambrausko-Jakšto propaguojamu religijos ir mokslo paralelizmu, nors abu mokslininkai aštriai polemizavo spaudoje, abu pateikė nemažai žinių ir argumentų apie mokslinę kūrybą, mokslo raidos principus, poveikį visuomenei³². V. Čepinskis diskusijose, kaip jau minėta, įrodinėjo religijos ir mokslo sintezės reikalingumą, pabrėžė jos svarbą žinijos pažangai.

V. Čepinskis nuo minėtos draugijos organizacinės veiklos gana greit nusišalinęs, manytina, kad tam turėjo įtakos ne tik

profesoriaus pozicijų savitumai, pomėgis laisviau ir nevaržomai improvizuoti dėstant savo mintis, bet ir vis didėjantis vadovaujamo organizacinio darbo krūvis universitete. Tačiau XX a. 3-ajame dešimtmetyje profesorius ir toliau aktyviai skaitė paskaitas apie mokslo pasiekimų svarbą kitose organizacijose: Lietuvos švietimo istorijos muziejuje, visuomeninių organizacijų renginiuose. Pavyzdžiui, 1924 m. lapkričio 5 d. Lietuvos inžinierių ir architektų suvažiavime skaitytoje paskaitoje buvo pateikti ne tik mokslo istorijos duomenys, bet ir kalbama apie naujausių elektrochemijos tyrimų ir kitų fizikinės chemijos eksperimentų svarbą mokslui ir praktinio taikymo perspektyvoms. Ši paskaita iš pradžių buvo paskelbta žurnale „Kosmos“, po to papildytas tekstas buvo išleistas ir atskiru leidinuku „Atomas“³³.

V. Čepinskis, kaip kai kurie kiti Lietuvos mokslininkai ir publicistai, toliau bendradarbiavo su liberaliosios krypties inteligentų „Kultūros“ bendrove, kuri organizavo periodinio žurnalo „Kultūra“ ir knygų leidybą, taip pat paskaitinį darbą visuomenėje. Iš pradžių Pelikso Bugailiškio redaguojama „Kultūra“ buvo populiarus mokslinis žurnalas, skirtas plačiai visuomenei. Jame buvo spausdinami straipsniai religijos kilmės ir jos prasmės, visuomeninių judėjimų klausimais. Mokslo istorijos požiūriu pažymėtina tai, kad žurnale buvo pateikiamos esminės gamtos ir technikos mokslų pasiekimų naujovės, istorijos ir kitų humanitarinių mokslų žinios. Platesnioji visuomenė buvo šviečiama ir vadinamuose „liaudies universitetuose“, kuriuose paskaitas skaitė

31 Masiulis Kęstutis. *Moderniojo mokslo pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje*. Vilnius, 1992, p. 121.

32 Čepinskis Vincas. Religija ir mokslas. *Židinys* 1929, t. 9, Nr. 1, p. 40–54; Jakštas Aleksandras. „Didžioji realybė“ ir Dievas. *Židinys*, 1929, t. 9, Nr. 1, p. 55–66 ir kt.

33 Čepinskis, Vincas. *Atomas*. Kaunas, 1924.

kai kurie universiteto profesoriai. Paminėtinai, kad 1927 m. dėl tam tikrų kairuoliškų apraiškų plėtros šalyje slopinimo ir plačios minėtos organizacijos veiklos visuomenėje apribojimų „Kultūros“ bendrovė perkėlė savo darbą į *Kultūros švietimo draugiją*³⁴.

Mokslo ir visuomenės sąveikų aspektai išsamiau buvo analizuojami V. Čepinskio IV dešimtmečio žurnaluose viešintose publikacijose. Štai V. Čepinskio straipsnyje „Vertybės ir civilizacija“ mokslas ir menas buvo įvardinami visuomenės pažangos stimulais ir siejami su puoselėtinomis vertybėmis. Suvoktų ir puoselėjamų vertybių visuma, kaip teigė autorius, sąlygoja civilizacijos pagrindų pažangą. Naujos kūrybinės idėjos, mokslo naujovės ne tik veikia progresą, taip pat keičia individo ir visuomenės santykius, todėl tampa itin svarbios individo galimybės naudotis civilizacijos laimėjimais³⁵. Civilizacija šiame tekste suprantama kaip „materialinių ir dvasinių vertybių įkūnijimas gyvenime, o būtinas civilizacijos elementas–žmogaus kultūra“³⁶. Šiame straipsnyje pabrėždamas visuomenės ir individo ugdymo santykių svarbą, suteikiant žmogui galimybę naudotis civilizacijos laimėjimais, autorius nurodo mokslo ir meno reikšmę puoselėjant dvasinių vertybių visumą, plėtojant įvairiapusišką visuomenės kultūrinį ugdymą³⁷.

Vertėtų paminėti, kad tai yra ne mažiau aktualu šiuolaikinėje naujųjų medijų aplinkoje, o apie tiesiogines mokslo ir meno sanglaudų galimybes jau byloja šių dienų sklaidos formų kūrybos ir viešinio visuomenėje pavyzdžiai. Štai Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro mokslininkė Giedrė Tamulaitytė virš 20 metų dirba struktūrinės biologijos srityje ir ne tik publikavo savo tyrimus prestižiniuose užsienio žurnaluose, bet ir kuria baltymų struktūros grožio įkvėptus paveikslus, viena jų buvo galima pamatyti ir Vilniuje MO muziejaus parodoje³⁸.

Platesne mokslotyros prasme išskirtinas 1935 m. dviejuose žurnalo „Židinys“ numeriuose publikuotas V. Čepinskio straipsnis „Mokslinės tiesos problema“, kuriame mokslo tikslai siejami ne tik su objektyvios tyrimų tiesos ieškojimu, čia įžvelgiamos mokslo atradimų ir filosofinio jų reikšmės įprasminimo nuo antikos laikų prasmės. Kitiškai straipsnyje vertinami teiginiai apie tai, kad yra galimas „vien tik matematinis fizinio pasaulio pažinimas“, nors pripažįstama matematikos pasiekimų ir jų taikymo moksle svarba ir konstatuojama, kad „mokslo tiesa galioja apribotoje matematinėje struktūroje“³⁹.

V. Čepinskis pripažindamas mokslo naujoves, matavimo ir skaičiavimo būdus, teigia, kad tebėra sudėtinga tiksliai patvir-

34 Gaigalaitė, Aldona. „Kultūros“ bendrovės veikla Lietuvoje. Iš *lietuvių kultūros istorijos*. T. 3, V., 1961, p. 247.

35 Čepinskis, Vincas. Vertybės ir civilizacija. *Židinys*. 1935. T. 21. Nr. 4, p. 369.

36 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 65.

37 Čepinskis, Vincas. Vertybės ir civilizacija. *Židinys*. 1935, T. 21, Nr. 4, p. 370.

38 Lietuvė tyrėja paneigia mitą, kad mokslas ir menas – nesuderinama. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2217009/lietuve-tyreja-paneigia-mita-kad-mokslas-ir-menas-nesuderinama-kuria-baltymu-strukturu-ikveptus-paveikslus>

39 Čepinskis, Vincas. Mokslinės tiesos problema. *Židinys*. 1935, t. 21, Nr. 1, p. 9.

tinti kai kurių dėsnių interpretavimą, nes tai, pasak jo, yra daugiau tikėjimo arba metafizinė doktrina. Tokiu pavyzdžiu čia nurodomas energijos tvarumo dėsnis, nors „teorijos kinta ir tiesa darosi vis gilesnė“⁴⁰.

Šiame straipsnyje buvo aptartos mokslinės tiesos, kaip galutinio tikslo, problemos, kurios, pasak jo, yra bendros tiek mokslui, tiek ir filosofijai. Šiuo požiūriu pabrėžiamos etinės mokslo vertybės, kurios tiesiogiai siejamos su objektyviu tiesos siekimu. „Dabarties nepaprastai melagingais laikais, rašė autorius, mokslas beveik vienintelė nuoširdaus ir atviro galvojimo bei veikimo sritis, nelyginant kaip kokia oazė“⁴¹. Kita vertus, straipsnyje „Mokslinės tiesos problema“ buvo nurodytos filosofijos, mokslo ir religijos požiūrio į tiesą skirtybės, išryškinama tiesos specifika matematikoje ir fizikoje. Mokslo objektyvumas jo publicistikoje buvo siejamas su mokslo nešališkumu, teigiama, kad „mokslui tiesa yra svarbiausias galutinis tikslas“⁴². Beje, taip pat jo tekstuose akcentuota, kad visuomenės mokslai vis dar stokoja nešališkumo.

Mokslas artėja, kaip rašė autorius, prie objektyvios tiesos, bet nėra amžinos mokslo tiesos, tad būtina stengtis ieškoti bendrųjų dėsnių, kurti teorijas apie gamtos reiškinius ir jų kaitą. „Tai svarbu, nes mokslo evoliucija leidžia tobulinti žmogaus gyvenimą. Mokslas gali suteikti ir naikinančias galias“⁴³.

Pabrėžiama, kokia yra svarbi mokslininko atsakomybė ne tik vertinant naujas teorijas, bet ir pateikiant jas visuomenei, aiškinant mokslo galimybes ir padarinius. Visuomenė pageidauja suvokti praktines mokslo pasiekimų vertes, tačiau mokslas neturi tarnauti grupiniams ar vien jų politiniams interesams⁴⁴.

Mokslininkas plėtojo ir skleidė visuomenėje nuostatą apie būtinumą gerokai išplėsti mokslinį žinojimą, kuris siejamas su skirtingų mokslų rezultatų sinteze. Jai atlikti, pasak jo, „reikalingas naujas tipas mokslininko filosofo, sugebančio asimiliuoti įvairių specialybių medžiagą ir padaryti esmines išvadas. Mokslo sintezės rezultatų suderinimas su meninio ir religinio patyrimo rezultatais naujai kosmologijai yra būtinas“⁴⁵.

Straipsnyje „Mokslo krizė“ yra aptarta vyraujančios visuomeninės ir ekonominės sanklodos prieštaravimų kilmės ir krizės prielaidos⁴⁶. Viena iš esminių krizės priežasčių buvo nurodoma „neatitikimas tarp kapitalizmo gamybos būdo ir produktų paskirstymo tvarkos“. Krizę didinančia aplinkybe buvo įvardinamas mokslo vienpusiškumas, „žinių neišsamumas“⁴⁷.

Remdamasis austrų filosofo ir fiziko Ernsto Macho (1838–1916) teiginiais apie mokslo naujovių vertinimo prieštaravimus, reikšmės suvokimą ir kitas problemas, V Čepinskis skatino kūrybiškai ir argumentuotai tobulinti teorines

40 Čepinskis, Vincas. Mokslinės tiesos problema. *Židinys*. 1935, t. 21, Nr. 2, p. 156.

41 Ten pat, p. 164.

42 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 64.

43 Čepinskis, Vincas. Mokslinės tiesos problema. *Židinys*. 1935, t. 21, Nr. 2, p. 162.

44 Ten pat, p. 165.

45 Čepinskis Vincas. Mokslo krizė. *Židinys*, 1938, t. 27, Nr. 2, p. 210.

46 Čepinskis, Vincas. Mokslo krizė. *Židinys*, 1938, t. 27, Nr. 1, p. 32–46; Nr. 2, p. 189–210.

47 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 65.

interpretacijas, neapsiriboti siaura tyrimų sritimi ir remtis platesne mokslų tarpdalykine sinteze. Svarbūs išradimai, kaip rašė V. Čepinskis, „visuomet prisitaikydavo ir dabar prisitaiko prie skirtingų specialybių ribos, taigi čia minimai sintezei padaryti reikalingas naujas tipas mokslininko filosofo, sugebančio asimiliuoti įvairių specialybių medžiagą ir padaryti esmines išvadas“⁴⁸.

Straipsnyje „Mokslo krizė“ autorius taip pat akcentavo ne tik materialius, bet dvasinius žmogaus ir visuomenės raidos sąveikų aspektus, mokslo pasiekimai, jo teigimu, „vaizduoja tik dalį realybės, gal didžiąją dalį vaizduoja meno kūryba, religiniai išgyvenimai ir religinė mintis“, todėl „mokslų sintezės rezultatų suderinimas su meninio ir religinio patyrimo rezultatais naujai kosmologijai yra būtinas“⁴⁹.

Civilizacijos blogybes ketvirtąjo dešimtmečio pabaigoje V. Čepinskis aiškino moralinės ir techninės pažangos disproporcija, kultūros raidos netolygumu. Pagrindinėmis moralės vertybėmis laikė humaniškumą, toleranciją, meilę tiesai ir teisingumui. Jis buvo įsitikinęs, kad mokslinė pasaulėžiūra yra „pirmutinė ir pagrindinė sąlyga išeiti iš to baisaus ekonominio, socialinio ir politinio chaoso, kuriame yra dabartinis pasaulis“⁵⁰.

Visą pasaulį apėmusios krizės svarbi prieilaida, V. Čepinskio manymu, yra iš dalies ta, kad mokslas per mažai kreipė dėmesio į žmogaus prigimtį, jo psichologiją ir ja grindžiamus socialinius mokslus. Skelbti

tekstai, taip pat Vinco Čepinskio biografijos duomenys⁵¹ byloja tiek apie jo dėmesį mokslui, tiek ir apie humanistinį, pagarbų profesoriaus požiūrį į žmogų, nuosekliai viešinamas mokslo galimybes ir skatinimą tobulinti individo ir visos visuomenės gyvenimą.

Todėl V. Čepinskio publicistikos tematika yra sietina ne vien su mokslotyros ar mokslo filosofijos sampratomis, o taip pat su tuo XX a. 3-ojo dešimtmetyje besiformuojančiu Europos ir JAV mokslo sociologijos darbų kryptingumu, kurio dėmesio centre buvo ne tik socialiniai ryšiai tarp mokslo žinių kūrėjų, bet ir mokslo vaidmens civilizacijoje nustatymas⁵². Pastaroji sritis iš dalies apėmė mokslą, kaip socialinio instituto, jo socialinių funkcijų tyrimus.

Paminėtina, kad šią tematiką savo leidiniuose analizavo žinomas anglų fizikas Džonas Bernalas (1901–1971), kuris siekė apibendrinti ir įvertinti mokslo pasiekimų vaidmenį visuomenės ir apskritai žmonijos istorijoje. Šio mokslininko ir jo pasekėjų darbai mokslo sociologijos temomis iš esmės nagrinėjo mokslininkų, dalyvaujančių kultūros procese, socialinius vaidmenis⁵³.

Nors po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. mokslo ir visuomenės sąveikų analizavimo aspektai tapo kai kurių naujų sociologijos istorijos darbų ir universitetinių studijų turinio dalimi⁵⁴, tačiau

48 Čepinskis, Vincas. Mokslo krizė. *Židinys*, 1938, t. 27, Nr. 2, p. 209.

49 Ten pat, p. 210.

50 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 61.

51 Mačionis, Z. Čepinskis Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslo, 1992, p. 200.

52 Ornstein M., *The Role of Scientific in the Seventeenth Century*. Chicago, 1938; Veblen T.B. *The Place of Science in Modern Civilization*. N.Y., 1965.

53 Dagytė, Ina. Mokslo sociologijos istorinė retrospektyva ir jos ataudai Lietuvoje. Kn. *Iš Lietuvos sociologijos istorijos*. 2 kn., Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1999, p. 181.

54 Ten pat, p. 195–194.

tai nėra nuosekliau ir išsamiau plėtojama. Ši tematika sietina su šiuolaikinio mokslo ir mokslininko vertybių, mokslininko atsakomybės, mokslininko vaidmens demokratinės visuomenės ir Lietuvos valstybės stiprinimo procesuose aktualizavimu šių dienų sąlygomis.

Išvados

Kaip byloja šiame straipsnyje analizuoti skelbti ir rankraštiniai šaltiniai, universitetinėje aplinkoje Vincas Čepinskis propagavo studentų ir dėstytojų asmeninę atsakomybę, siekiant žinių ir jų panaudojimo, pabrėžė tolerancijos, socialinių santykių ir nuomonių sklaidos laisvės svarbą akademinėje bendruomenėje. V. Čepinskio pozicijos per visą akademinės veiklos laikotarpį buvo artimos šių dienų demokratinių visuomenių akademinės etikos principams, kurie apima ne tik akademinės visuomenės vidinius, bet ir sąveikas su visuomene, gamtine aplinka klausimus. V. Čepinskio viešų paskaitų ir pranešimų turinys byloja apie visuomenės ugdymo ir kultūros sąsajas. Jis išskirtinai akcentavo mokslininkų dalyvavimo visuomenės švietime svarbą, pabrėžė visuomeninę ir kultūrinę misiją, skatino mokslo populiarinimą kuo glaudžiau susieti su visuomenės gyvenimo aktualijomis.

V. Čepinskio intelektualios kūrybos ir veiklos akiratyje buvo naujausios kvantų fizikos, chemijos taip pat ir gamtos mokslų teorijos, kurias analizuodamas, jis stengėsi kuo išsamiau panaudoti tiek pedagoginėje, tiek savo viešojoje šviečiamojoje veikloje. Pripažindamas mokslo naujoves, matavimo ir skaičiavimo būdus, teigė, kad yra sudėtinga tiksliai patvirtinti kai kurių dės-

nių interpretavimą, nes tai, pasak jo, yra daugiau tikėjimo arba metafizinė doktrina. Mokslo naujoves ir naujų teorijų ir interpretacijų atsiradimą vertino kaip dėsningą mokslininkų kūrybos raidos reiškinį, kuris suteikia galimybę suvokti ir stiprinti sąžiningai kontroliuoti pasaulio procesus.

Spaudoje skelbtuose tekstuose V. Čepinskis akcentavo mokslininko atsakomybės svarbą ne tik vertinant naujas teorijas, bet ir pateikiant jas visuomenei, aiškinant mokslo galimybes ir padarinius. Remdamasis austrų filosofo ir fiziko Ernsto Macho teiginiais apie mokslo naujovių reikšmės vertinimą prieštaravimus, jis siūlė kūrybiškai ir argumentuotai tobulinti teorines interpretacijas, neapsiriboti siaura tyrimų sritimi ir remtis platesne mokslų tarpdalykine sinteze.

V. Čepinskis savo viešinamais tekstaais ir pranešimais skatino spaudoje intelektualų diskusijas bendresniais mokslų raidos, tyrimams kylančių uždavinių ir iššūkių, mokslo poveikio pasaulėžiūrai klausimais. Diskusijas šiais klausimais, taip pat platesnės visuomenės švietimą siekta plėtoti ne tik spaudoje, tai pat visuomeninėse kultūros ir edukacijos organizacijose. Jose dalyvavo akademinė inteligentija, pedagogai, publicistai, su jais V. Čepinskis daugiau bendradarbiavo XX a. 3-ajame dešimtmetyje, vėliau daugiau apsiribojo publikacijų viešiniu periodinėje spaudoje.

Daugelyje savo pranešimų ir publikacijų gamtos bei visuomenės reiškinius V. Čepinskis interpretavo kaip istoriškai besivystančius, laikėsi nuomonės, kad pažanga yra tikrovės procesas, kurio vienas svarbiausių matų – žmogaus gerovė. V. Čepinskis, kaip byloja jo viešinti tekstai,

pabrėžė mokslo savybę prognozuoti ateitį ir paveikti visuomenės gyvenimą, kėlė tarpdisciplininės mokslų sintezės svarbos problemas, analizavo mokslo, religijos ir visuomenės sąveikų, mokslo atsakomybės ir naujų iššūkių modernėjančiai visuomenei klausimus. Ši tematika yra svarbi Lietuvos mokslotyros raidos dalis ir sietina su tuo XX a. 3-ojo dešimtmečio Europos ir JAV mokslo sociologijos darbų kryptinumu, kurio dėmesio centre buvo ne tik socialiniai ryšiai tarp mokslo žinių kūrėjų, bet ir mokslo vaidmens civilizacijoje nustatymas.

Civilizacijos raidos krizes ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje V. Čepinskis aiškino moralinės ir techninės pažangos disproporcija, kultūros raidos netolygumu. Jis buvo įsitikinęs, kad mokslinė pasaulėžiūra yra itin svarbi, siekiant įveikti ekonominius, socialinius ir politinius sunkumus.

Skelbtų tekstų analizė leidžia konstatuoti, kad filosofinės ir visuomeninės V. Čepinskio pažiūros nebuvo visuomet nuoseklios, kuomet jis rašė ir kalbėjo apie religijos ir mokslo istorines sąveikas, tačiau jis kryptingai akcentavo mokslo ir religijos sintezės aktualumą, diskutavo šiais klausimais savo publikacijose. Kita vertus, buvo nurodomos filosofijos, mokslo ir religijos požiūrio į tiesą skirtybės, išryškinama tiesos specifika matematikoje ir fizikoje. Mokslo objektyvumas jo publicistikoje buvo siejamas su mokslo nešališkumu.

V. Čepinskio publicistikoje nagrinėta tematika sietina su šiuolaikinio mokslo ir mokslininko vertybių, jo atsakomybės, mokslininko vaidmens demokratinės visuomenės ir Lietuvos valstybės stiprinimo procesuose aktualumu akademinės komunikacijos, naujųjų medijų ir jų poveikio visuomenei plėtros sąlygomis.

Literatūra ir šaltiniai

Čepinskis, Vincas. Mokslo krizė. *Židinys*, 1938, t. 27, Nr. 2, p. 189–210.

Čepinskis, Vincas. Materija ir energija. *Kosmos*, 1930, Nr. 8, p. 247–264.

Čepinskis, Vincas. Eksperimentinės fizikos kurso programa. Rankraštis, 1926. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius*, (toliau LMABRS), F231-32, l. 1-18.

Čepinskis, Vincas.

Fizikos paskaitos. I skyrius. Kaunas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija, 1923.

Čepinskis, Vincas. Gamtos mokslų auklėjamoji reikšmė. Pranešimo tezės. 1934. LMABRS, F231-61, l. 1-28.

Čepinskis, Vincas. Mokslas. *Kultūra*, 1923, Nr. 1, p. 5–16.

Čepinskis, Vincas. Mokslinės tiesos problema. *Židinys*, 1935, t. 21, Nr. 1, p. 3–9.

Čepinskis, Vincas. Mokslinės tiesos problema. *Židinys*, 1935, t. 21, Nr. 2, p. 156–165.

Čepinskis, Vincas. Mokslo krizė. *Židinys*, 1938, T. 27, Nr. 1, p. 32–46.

Čepinskis, Vincas. *Religija ir mokslas*. Kaunas, 1928.

Čepinskis, Vincas. Religija ir mokslas. *Židinys*, 1929, T. 9, Nr. 1, p. 40–54.

Čepinskis, Vincas. *Universiteto uždaviniai. Universiteto rektoriaus kalba*. Kaunas, 1923.

Čepinskis, Vincas. Vertybės ir civilizacija. *Židinys*, 1935, T. 21, Nr. 4, p. 364–376.

Dagytė, Ina. Mokslo sociologijos istorinė retrospektyva ir jos ataudai Lietuvoje. *Iš Lietuvos sociologijos istorijos*. 2 kn., Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1999.

Gaigalaitė, Aldona. „Kultūros“ bendrovės veikla Lietuvoje. *Iš lietuvių kultūros istorijos*. T. 3, Vilnius, 1961, p. 244–256.

Jakštas, Aleksandras. „Didžioji realybė“ ir Dievas. *Židinys*, 1929, T. 9, Nr. 1, p. 55–66.

Jakštas, Aleksandras. Religija ir mokslas.

- Židiny.* T.8, Nr. 11, p. 311–321.
- Kulakauskas, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas*, 2022.
- Laisvosios filosofinės draugijos įstatai. *LMABRS*, f. 402, ap. 4, b. 174, l. 2.
- Laisvosios filosofinės draugijos steigėjų prašymas, 1922 03 13. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 402, ap. 4, b. 174, l. 2.
- Straipsnis: „Lietuvė tyrėja paneigia mitą, kad mokslas ir menas – nesuderinama“. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2217009/lietuve-tyreja-paneigia-mita-kad-mokslas-ir-menas-nesuderinama-kuria-baltymu-strukturu-ikvėptus-paveikslus>
Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 2. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991.
- Mačionis, Zenonas, Čepinskis Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslas, 1992.
- Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
- Masiulis, Kęstutis. *Moderniojo moksli-*
- nio pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje. Fizikos ir matematikos filosofinės problemos 1920–1940*. Vilnius: Academia, 1992.
- Ornstein M., *The Role of Scientific in the Seventeenth Century*. Chicago, 1938.
- Šenavičienė, Ieva. *Fizikos raida Lietuvoje 1920–1940*. Vilnius: Mokslas, 1982.
- Sullivan J.W.N. *Mokslas: nauja apžvalga*. Kaunas: Spaudos fondas, 1937.
- VDU rektoriaus kalba valstybiniame teatre iškilmingame universiteto tarybos posėdyje 1932 m. vasario 16 d. *LMABRS*, F231-29, l. 1-6.
- Veblen T.B. *The Place of Science in Modern Civilization*. N.Y., 1965.
- Veilentienė, Audronė. *Kauno technologijos universiteto istorijos kelias*, Kaunas, Kauno technologijos universitetas, 2022.
- Žvironas, Antanas. Profesorius Vincas Čepinskis. *Kultūra*, 1931, Nr. 5, p. 257–263.